

ІСТОРІЯ БУКОВИНИ І ПІВНІЧНОЇ БЕССАРАБІЇ

УДК: 930: 623.44(477.85)“07/13”

© Віталій Калініченко, © Сергій Пивоваров (Чернівці)

ОЗБРОЄННЯ СЛОВ'ЯНО-РУСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ МЕЖИРІЧЧЯ ВЕРХНЬОГО ПРУТУ ТА СЕРЕДНЬОГО ДНІСТРА: ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ

Стаття присвячена історії вивчення середньовічного озброєння слов'яно – руського населення межиріччя Верхнього Пруту та Середнього Дністра й охоплює хронологічний відрізок з кінця XIX ст. до сьогодення. Автори розглядають основні віхи у вивченні середньовічного озброєння в старожитностях Буковини, пов'язані з постаттями Ф. Віккенгаузера, В. Мильковича, Б. Тимощука, Я. Барана, Б. Томенчука, Л. Михайлини, І. Возного, С. Пивоварова, А. Фантуха, А. Федорука та інших дослідників. Накопичений матеріал дозволяє здійснити всебічну характеристику побутування, використання, та інтерпретації зброї на теренах межиріччя Верхнього Пруту та Середнього Дністра.

Ключові слова: історіографія, слов'яни, озброєння, наконечники стріл, городища, фортифікація.

Калініченко В. Пивоваров С.

Вооружение славяно – русского населения междуречья Верхнего Прута и Среднего Днестра: историографический аспект

Статья посвящена истории изучения средневекового вооружения славяно - русского населения междуречья Верхнего Прута и Среднего Днестра и охватывает хронологический отрезок с конца XIX в. до современности. Авторы рассматривают основные вехи в изучении средневекового вооружения в древностях Буковины, относящиеся к статьям Ф. Виккенгаузера, В. Мильковича, Б. Тимощука, Я. Барана, Б. Томенчука, Л. Михайлины, И. Возного, С. Пивоварова, А. Фантуха, А. Федорука и других исследователей. Накопленный материал позволяет осуществить всестороннюю характеристику бытования, использования, и интерпретации оружия на территории междуречья Верхнего Прута и Среднего Днестра.

Ключевые слова: историография, славяне, вооружение, наконечники стрел, городища, фортификация.

Kalinithenko V., Pivovarov S.

Weapons Slavs-Ruthenian population of the territory between the Upper Prut and Middle Dniester: historiographic aspect

The article is devoted the history of medieval weapons Slavs - Ruthenian population of the territory between the Upper Prut and Middle Dniester covers a chronological period from the late nineteenth century to the present time. The authors discusses the major milestones in the study of medieval weapons in antiquities of Bukovina related figure F. Vikkenhauzer, V. Mylkovych, B. Tymoshchuk, J. Baran, B. Tomenchuk, L. Mykhailyna, I. Vozniy, S. Pivovarov, A. Fantuh, A. Fedoruk and other researchers. The accumulated material allows comprehensive characterization of the existence, use and interpretation of the weapons on the territories of Upper Prut interfluve and the Middle Dniester.

Key words: historiography, the Slavs, weapons, arrowheads, ancient settlements, fortifications.

Комплексне дослідження питань формування феодалного війська, розвитку військово – оборонного зодчества та особливо озброєння пов'язане з розробкою проблеми давньоруської державності. Однією з основних умов вивчення військової історії слов'янського та давньоруського населення є поглиблене дослідження регіонів, які входили до складу Київської держави, а пізніше до різних князівств. Це дає змогу говорити про витоки військового мистецтва у місцевого населення, свідчить про єдність формування військової справи на всій території давньоруської держави і в той же час дає змогу виявити локальні особливості, деталізувати різні запозичення та взаємовпливи.

До одного із регіонів Давньої Русі належить межиріччя Верхнього Пруту та Середнього Дністра, слов'яно-руські старожитності якого в контексті питань еволюції військової справи, незважаючи на нові матеріали останніх років, все ж вивчені недостатньо. Тому пропонується дослідження є спробою підвести певні підсумки дослідженням із зазначеної проблеми, проаналізувати та охарактеризувати історіографію з питань побутування, використання та інтерпретації озброєння на Буковині у VIII – XIV ст., а також накреслити основні напрями майбутніх досліджень.

Вивчення військової справи та озброєння Прутсько-Дністровського межиріччя цікавило дослідників, починаючи з XIX ст. Перші відомості про знахідки зброї у регіоні знаходимо у Ф.А. Віккенгаузера, який проводив археологічні роботи на руїнах середньовічного укріплення на Цецинській горі і виявив там захисну зброю, зокрема шоломи, але не дав їх детального опису.¹ На жаль, виявлені місцевим краєзнавцем бойові наголів'я через деякі невідомі для нас обставини не дійшли до наших днів. Не залишилося про них інформації і в фондах Чернівецького краєзнавчого музею. У 1899 – 1900 рр. на території літописного Василева проводилися роботи під керівництвом Р.Ф. Кайндля, який вказував на знахідки озброєння, але не дав його опису. Дослідник також повідомляв і про знахідки мечів з території Буковини.² Археологічні дослідження на Цецинському городищі проводив і професор Чернівецького університету В. Милькович, яким у 1908 р. були виявлені предмети озброєння XIV ст. Але, так як повного опису знахідок не збереглося, а в наявності є всього лиш невеликі газетні замітки, ми можемо всього лиш оперувати цими даними у визначенні періоду існування Цецинської фортеці

та використання арбалетного озброєння на Буковині³. Про археологічні розкопки вченого повідомляли й інші газети.⁴

У міжвоєнний період дослідження військової справи та озброєння у Прутсько- Дністровському межиріччі обмежалося всього лиш незначними роботами фахівців Інституту військової історії Міністерства оборони Румунії – у 30-х рр. ХХст⁵, але, на жаль, знахідки зброї не були опубліковані і не збереглося їх детального опису.

У післявоєнний період поживаються вивчення військової справи на Буковині. Так, завдяки дослідженням Б.О. Тимошука, якого можна вважати основоположником вивчення військової справи на території межиріччя Верхнього Пруту та Середнього Дністра було закладено фундамент для подальшого дослідження, систематизації та інтерпретації озброєння VIII-XIV ст. Власне, ним при дослідженні давньоруських укріплених поселень та літописних міст вперше було обґрунтовано, систематизовано та описано усі види озброєння, які було відомо на той час. Зокрема, при дослідженні Ленківцького городища (1952, 1955, 1957, 1967 рр.)⁶ вченим була знайдена значна кількість предметів озброєння, приміром, залізні черешкові та втульчасті наконечники стріл, пряжки, предмети спорядження вершника та верхового коня.⁷

У 1958 – 1959 рр. дослідник розпочинає археологічне вивчення літописного Василева. Зокрема, при дослідженні посаду та дитинця міста Б.О. Тимошуком було знайдено залізні черешкові, лавролісти, втульчасті наконечники стріл, монголо-татарські зрізні та бронзове навершя булави. Воно мало довжину 4,2 см, ширину 2,9 см, висоту 3,4 см при вазі 220 г. У ньому відсутній шип, а самим автором було зроблено висновок, що даний тип зброї був поширений на теренах Буковини у XII-XIII ст. На території літописного міста було також знайдено предмети обладунку й спорядження вершника та верхового коня.⁸

У 1961-1962, 1964, 1967 рр. Б.О. Тимошуком проводилися розкопки Хотинської фортеці, а також обстеження літописного Онута. Окрім цього, вчений дослідив укріплені поселення Буковини, такі, як: Добринівське городище, на якому виявив залізні черешкові наконечники стріл, а також шпори IX – XII ст.⁹, Митківське, Ревнянське, Карапчівське та Грозинське городища. Значну кількість зброї було виявлено при дослідженні Дарабанського городища, на якому було знайдено залізний наконечник списа, довжиною 32 см. Він має коротку втулку і перо лавролістої форми¹⁰. Подібного типу списи А.М. Кіріпнічков відносить до типу IV А і вважає, що вони з'явилися у XII ст. З інших знахідок слід назвати два залізних втульчастих, двошипних наконечники стріл, металеві пластинчасті браслети, черешкові, залізні бронейні наконечники стріл, а також шпори.¹¹ Окрім цього, вченим було покладено початок вивченню Перебиківського (Зеленоліпівського) городища, де вперше було знайдено предмети озброєння XIV ст.¹²

Підсумком досліджень вченого стало видання у 1982 р. монографії, у якій характеризується, систематизується та описується озброєння Буковини VIII – XIV ст. у контексті вивчення слов'янських та давньоруських старожитностей Буковини.¹³

Окрім Б.О. Тимошука, вивченням військової справи та озброєння на Буковині займався – Л.П. Михайлина, який дослідив значну кількість слов'янських городищ VIII – X ст.¹⁴ З предметів озброєння на досліджуваних пам'ятках Верхнього Пруття вченим було знайдено черешкові наконечники стріл, які найбільшого свого поширення набули у IX – XI ст. Аналогічні роботи з дослідження військової справи, але вже давньоруського населення Буковини були здійснені Б.П. Томенчуком, який вивчав Карапчівське та Молодіївське городища, під час яких вченим були виявлені такі предмети озброєння, як: залізні плоскі наконечники стріл на Карапчівському та вузьколистий втульчастий подовжено-трикутної форми наконечник списа на Молодіївському городищах і даються XII – XIII ст.¹⁵

Варто відзначити також роботи В.М. Войнаровського та Я.В. Барана, які доповнюють ті аспекти військової історії, які були випущені з поля зору вищевказаних дослідників. Зокрема, В.М. Войнаровським було проаналізовано та систематизовано результати археологічних досліджень VIII- XIV ст. н.е., які стосувалися також і військової справи, зокрема озброєння та охарактеризовано історіографію цього питання.¹⁶ Іншим дослідником – Я.В. Бараном, який проводив археологічні дослідження на Рашківському поселенні, було виявлено та описано знахідки зброї, зокрема залізні втульчасті та черешкові наконечники стріл XIII – XIV ст.¹⁷

З 1991 р. починається новий етап у розвитку археологічних досліджень військових старожитностей слов'янського та давньоруського населення межиріччя Верхнього Пруту та Середнього Дністра. Так, серед основних дослідників військової справи та озброєння в цілому на поч. 1990-х рр. слід назвати І.П. Возного, С.В. Пивоварова, Л.П. Михайлину, А.В. Федорука, А.Ю. Фантуха, які проводили археологічні роботи на Ревнянському, Чорнівському, Ленківцькому городищах та здійснювали ар-

хеологічні обстеження різночасових пам'яток регіону, зокрема поселень у Рогізній, Зарожанах, Санківцях, Бочківцях, Михалковому та інших пунктах.¹⁸

Значним досягненням науковців університету тих років стала організація та проведення Міжнародного історико – археологічного семінару “Населення Прутсько-Дністровського межиріччя та суміжних територій в другій половині I – на початку II тисячоліть н.е.”, який проходив у ЧДУ 22 – 23 вересня 1994 р. На форумі виступили з доповідями та повідомленнями провідні фахівці з різних наукових установ України та Молдови. Деякі з доповідей стосувалися і озброєння слов'яно – руського населення Буковини¹⁹, зокрема вченими Л.П. Михайлиною та А.Ю. Фантухом була підготовлена доповідь саме про озброєння слов'янського та давньоруського населення Буковини. Ними була проведена чітка класифікація озброєння та подано опис кожного типу зброї з регіону.

У 1996 р. в університеті з ініціативи Інституту археології НАН України та обласної держадміністрації, на базі кафедри етнології, античної та середньовічної історії ЧНУ був створений Буковинський центр археологічних досліджень (БЦАД), основною метою діяльності якого є проведення фундаментальних та пошукових археологічних досліджень для відтворення історичного минулого краю. І саме на цей період припадає активна дослідницька діяльність співробітників центру – Л.П. Михайлини, С.В. Пивоварова, І.П. Возного, А.Ю. Фантуха та ін.²⁰

З початку 1990-х рр. історико-культурним розвитком населення межиріччя Верхнього Сирету та Середнього Дністра, зокрема військовою справою та озброєнням, займався І.П. Возний. Досліджуючи Чорнівську феодальну укріплену садибу, вчений виявив значну кількість озброєння й присвятив їй один із розділів своєї монографії²¹ та значну кількість публікацій. Деякі з них безпосередньо стосуються озброєння слов'янського та давньоруського населення Буковини²², а деякі характеризують та доповнюють ті ланки військової справи на Буковині, які не були висвітлені раніше.²³ У 2005 р. автором була видана монографія, основний зміст якої зводився до характеристики укріплених поселень та давньоруських міст X-XIV ст. на Буковині, в контексті якої автор згадує і про озброєння даного регіону.²⁴ У 2009 р. дослідник розширює свою працю, додаючи другу частину, один з розділів якої присвячений військовій справі та озброєнню слов'яно-руського населення Буковини. У ньому автор на основі багаторічних досліджень підводить підсумки, розподіляє та класифікує озброєння – на зброю дальнього бою, зброю ближнього бою та спорядження вершника та верхового коня, зупиняючись детально на кожному виді зброї, подаючи чітку її класифікацію та типологізацію²⁵. Озброєння слов'яно-руського населення знайшло своє відображення у публікаціях вченого і у 2010 р, у співавторстві з А.В. Федоруком²⁶.

З кінця 1990-х рр. дослідженням військової справи та озброєнням слов'янського та давньоруського населення Буковини займається С.В. Пивоваров, дослідження якого проливають світло на військову історію Буковини загалом. Так, вченим було описано, класифіковано та інтерпретовано предмети озброєння з Чорнівського городища, які були знайдені в процесі археологічних досліджень у 1999 – 2001 рр.²⁷, зокрема унікального посрібленого закінчення(потиличника) нагайки(батога) у вигляді пташиної головки, яке датується XII – XIII ст., та нові вістря стріл цього ж періоду. Автором по новому було переглянуто багаторічні дослідження І.П. Возного на Чорнівському городищі²⁸, що було висвітлено у низці публікацій, які стосувалися також і військової справи²⁹.

Впродовж 2000-2001, 2003, 2006-2007 рр. С.В. Пивоваровим спільно з Л.П. Михайлиною були здійснені археологічні дослідження унікальної пам'ятки XIV ст. на Буковині – Перебиківського (Зеленоліпівського) городища, під час яких було зібрано значну кількість знахідок озброєння XIV ст. Важливість і унікальність цих знахідок полягає в тому, що вони фактично є єдиним джерелом для вивчення військово – політичної історії регіону в XIV ст., позаяк у писемних матеріалах даний період в Середньому Подністров'ї висвітлений фрагментарно. Щодо предметів озброєння та спорядження вершника і бойового коня, то до них можна віднести- наконечники арбалетних стріл та стріл від лука, уламки бойових ножів, пластини захисного панцира, фрагменти кольчуги, залізні деталі арбалетів, шпори, вудила, підкови, підпружні пряжки, деталі амуніції. Кожен з цих видів озброєння детально описаний, інтерпретований та класифікований автором.³⁰ Найбільшої уваги заслуговують наконечники стріл арбалетів, яких на городищі, у порівнянні з наконечниками стріл від лука, знайдено більше. Загалом дослідник поділяє їх в залежності від способу з'єднання з древком на черешкові та втульчасті, а також подає чітку характеристику кожного типу озброєння.³¹

Дослідження арбалетного озброєння на Буковині у XIV ст. є досить актуальним та перспективним, що і вилилося у низку публікацій вченого про даний тип зброї, зокрема варто відзначити декілька з них. В одній із них подано результати археологічних досліджень на городищі та знахідки арбалетних наконечників стріл.³² В іншій зроблено спробу визначення, потрапляння та використання даного виду зброї на терени Буковини та про найманство у Галицькій Русі у XIV ст.³³ Обидві статті виконані у

співавторстві з А.В. Федоруком. Ще однією публікацією автора є спроба підсумку використання та типологізації арбалетного озброєння на теренах межиріччя Верхнього Пруту та Середнього Дністра.³⁴

Слід відзначити ще декілька статей цих авторів, зокрема про появу вогнепальної зброї та використання каменеметальних машин у межиріччі Верхнього Пруту та Середнього Дністра,³⁵ а також про озброєння з Цецинського городища³⁶ та давньоруського городища у с. Недобоївці³⁷. Варто сказати, що автор і зараз продовжує вивчення озброєння слов'янського та давньоруського населення Буковини. Про це свідчать проведені ним археологічні дослідження на Рідківецькому та Рухотинському слов'янських городищах VIII – X ст.³⁸

На окрему увагу щодо озброєння населення Буковини заслуговують публікації вже вищезгаданого А.В. Федорука, В.І. Кійка. та ін. У їх працях та публікаціях прослідковуються ті моменти військової історії та озброєння населення Буковини, які були випущені з поля зору інших дослідників, або були не в повній мірі висвітленими. Так, у публікаціях А.В. Федорука відображено та охарактеризовано деякі види озброєння XIV ст., головним чином каменеметальна та вогнепальна зброя,³⁹ та її поява на теренах межиріччя Верхнього Пруту Середнього Дністра,⁴⁰ а також зроблено спроби узагальнити археологічні дані про озброєння слов'янського та давньоруського населення межиріччя Верхнього Пруту та Середнього Дністра⁴¹.

Щодо найбільш сучасних досліджень з військової справи та озброєння, варто відзначити праці та публікації В.І. Кійка, у яких були висвітлені і історіографічні аспекти, й уся військова справа у Галицько-Волинському князівстві, окремі аспекти якої стосувалися і Буковини,⁴² зокрема автор подає короткий опис зброї з городища XIV ст. у с. Зелена Липа, а також характеризує фортифікацію городищ Буковини XIII ст.

Таким чином, хоч слов'яно-руське озброєння населення досліджуваного регіону висвітлено порівняно широко, та незважаючи на це, озброєння та військова справа на Буковині висвітлені вкрай недостатньо та нерівномірно, а зважаючи на нові накопичення знахідок зброї, постає проблема її об'єктивної інтерпретації. Тому вивчення та дослідження озброєння й військової справи слов'янського та давньоруського населення Буковини буде продовжено з урахуванням нових знахідок.

¹ Wikkenhauser F.A. Bochotin, oder Geschichte der Stadt Cernowitz und ihrer Umgegend.– Wien, 1874.– 1 Heft.

² Кайндль Р.Ф. Історія Чернівців від найдавніших часів до сьогодення / [пер. з нім. В.Ю. Іванюка].- Чернівці, 2005.- С.24.

³ Milkowicz W. Grabungen am Cecina // Chernowitzer Zeitung.– 1908.– № 122.

⁴ Выкопы на горе Цецина подь Черновцами // Православная Русь.- 1909.- 22 мая(4 июня).- С.3-4.

⁵ Масан О.М. Цецинська держава // Доба.- 2006.- 13 квітня.

⁶ Тимошук Б.О. Ленковецкое древнерусское городище // Советская археология.-1959.-№4.-С.250-257.

⁷ Тимошук Б.О. Твердина на Пруті. З історії виникнення Чернівців.- Ужгород.- 1978.-С.21.

⁸ Тимошук Б.О. Василев // Археология Украинской ССР: В 3-х т.-К., 1986.- Т.3.-С.339-340.

⁹ Тимошук Б.О. Слов'янські гради Північної Буковини.- Ужгород.-1975.-С.26-42.

¹⁰ Тимошук Б.О. Дослідження давньоруського городища Дарабани- Щовб // Середні віки на Україні.- 1971.- Вип. 1.- С.187-190.

¹¹ Тимошук Б.О. Слов'яни Північної Буковини V-IX ст.-К.-1976.-С.18-24.

¹² Тимошук Б.О. Военная крепость XIII-XIV вв. на Среднем Днестре // АО 1969.-М.:Наука.- 1970.- С.291-292.

¹³ Тимошук Б.О. Давньоруська Буковина.-К.: Наук. думка.-1982.-206 с.

¹⁴ Михайлина Л.П. Населення Верхнього Попруття VIII-X ст.-Чернівці.-1997.-С.100-102.

¹⁵ Томенч Б.П. Археологія городищ Галицької землі. Галицько-Буковинське Прикарпаття Матеріали досліджень 1976-2006 рр.-Івано-Франківськ.-2008.-С.20-40.

¹⁶ Войнаровський В.М. Археологічні дослідження пам'яток II ст. до н.е - XIV ст. н.е. на Чернівецьчині протягом 1980-1990-х років: джерела, бібліографія, проблематика (до подання нового матеріалу в експозиції ЧКМ) // ПССІАЕ.- 1999.- Т.3.- С.140-154.

¹⁷ Баран Я.В. Слов'янська община.- Київ- Чернівці: Зелена Буковина,2004.- 92.-С.111-114.

¹⁸ Михайлина Л.П., Возний І.П., Пивоваров С.В. Дослідження археологічних пам'яток експедицією держуніверситету // Археологічні дослідження на Україні в 1991 р.- Луцьк: Надстир'я, 1993.- С.66-67.

¹⁹ Населення Прутсько- Дністровського межиріччя та суміжних територій в II половині першого – на початку другого тисячоліть н.е. Тези доповідей та повідомлень.- Чернівці.- Рута.- 1994.

²⁰ Буковинський центр археологічних досліджень: тематичний покажчик публікацій.- Чернівці.- 2003.

²¹ Возний І.П. Чорнівська укріплена феодальна садиба XII-XIII ст.- Чернівці.- 1998.- С.92-101.

²² Возний І.П., Фантух А.Ю. Слов'яно- руське озброєння населення Північної Буковини в IX- XIV ст. // Населення Прутсько- Дністровського межиріччя та суміжних територій в другій половині I- на початку II тисячоліть н.е.: Тези доп. та та повідомл. Між нар. історико- археологічного семінару.- Чернівці, 1994.- С.42-44.

²³ Возний І.П. Вироби з кості і рогу XII-XIII ст. з території Північної Буковини // ПССІАЕ.- 2001.- Т.1.- С.223-237.

²⁴ Возний І.П. Поселення X-XIV ст. у межиріччі Верхнього Сірету та Середнього Дністра. Укріплені поселення та давньоруські міста.- Чернівці.- 2005.- Ч. 1. - С.81-82.

²⁵ Возний І.П. Історико- культурний розвиток населення межиріччя Верхнього Сірету та Середнього Дністра в X-XIV ст. Частина 2. Матеріальна культура та соціально- історичний розвиток.- Чернівці: Золоті Литаври.- 2009.- С.233-282.

²⁶ Возний І.П., Федорук А.В. Вістря стріл X-XIV ст. з території між Верхнім Сіретом та Середнім Дністром // Вісник національного університету "Львівська політехніка". - Держава та армія.- Львів, 2004. - № 670. - С.30-39.

- ²⁷ Пивоваров С.В. Нові знахідки предметів озброєння та спорядження вершника та верхового коня з Чорнівецького городища (перша половина XIII ст.) // ПССІАЕ.- 2001.- Т.2.- С.133-142.
- ²⁸ Пивоваров С.В. Нові археологічні матеріали з Чорнівецького городища // Матеріали IV Буковинської Міжнародної історико- краєзнавчої конференції.- Чернівці, 2001.- С.351-353.
- ²⁹ Пивоваров С.В. Дослідження Чорнівецького городища першої половини XIII ст. // Археологічні студії.- 2008.- Вип.3.- С.180-199.
- ³⁰ Пивоваров С.В. Озброєння воїна XIV ст. з Середнього Подністров'я (за даними археологічних розкопок в с. Зелена Липа) // Матеріали V Конгресу Міжнародної асоціації українців. Історія: Зб. наук. ст.- Чернівці: Рута, 2003.- Ч. 1.- С.120-124.
- ³¹ Пивоваров С.В. Середньовічне озброєння з городища XIV ст. в Зеленій Липі // Археологічні студії.- 2003.- Вип. 2.- С.204-215.
- ³² Пивоваров С.В., Федорук А.В. Археологічні дані про арбалетне озброєння на Буковині (за матеріалами розкопок городища у с. Зелена Липа) // Музейний щорічник. 2003 (Матеріали науково- практичної конференції “Музей та музейна справа на початку III тисячоліття”, м. Чернівці 14 травня 2003 р.).- Чернівці, 2003.- Вип. 2(24).- С.85-93.
- ³³ Пивоваров С.В., Федорук А.В. До питання про найманство у Галицькій Русі у XIV ст. (за даними розкопок городища в с. Зелена Липа) // ПССІАЕ.- 2002.- Т. 1.- С.140-149.
- ³⁴ Пивоваров С.В. Арбалетне озброєння в середньовічних старожитностях Буковини // Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. №502. Держава та армія.- Львів, 2004.- С.24-30.
- ³⁵ Пивоваров С.В., Федорук А.В. “Було колись на Буковині ревілі гармати...” // Доба.- 2004.- 6 лютого.
- ³⁶ Пивоваров С.В., Федорук А.В. Цецинська кам'яна вежа: з історії середньовічних поселень на території Чернівців (XIII-початок XV ст.) // Науковий вісник Чернівецького університету: Зб. наук. праць. Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини.- Чернівці, 2006.- Вип. 323-324.- С.80-85.
- ³⁷ Пивоваров С.В. Дослідження давньоруського городища в с. Недобойці у 2003 р. // ПССІАЕ.- 2004.- Т. 1.(17).- С.70-80.
- ³⁸ Пивоваров С.В. Охоронні археологічні дослідження слов'янських пам'яток на Буковині у 2009 р. // ПССІАЕ.- Чернівці: Прут, 2010.- Т. 1.(29).- С.41-55.
- ³⁹ Федорук А.В. Кам'яне ядро з городища XIV ст. в Зеленій Липі // Археологічні студії.- 2008.- Вип. 3.- С.216-222.
- ⁴⁰ Федорук А.В. Роль держав середньовічного Криму в розповсюдженні вогнепальної зброї на Русі у XIV ст.. // Північне Причорномор'я і Крим в добу Середньовіччя (XIV-XVI ст.). Матеріали міжнародної наукової конференції, присвяченої 10-літтю археологічних досліджень золотоординської пам'ятки в с. Торговиці.- Кіровоград, 2006.- С.119-121.
- ⁴¹ Федорук А.В. Участь населення Буковини в хрестових походах на Близький Схід наприкінці XII- початку XIII ст.. // БІВ.- 2002.- Вип. 4.- С.44-48.
- ⁴² Кійко В.І.Історіографія розвитку військової справи у Галицько- Волинському князівстві // Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. - Держава та армія.- Львів, 2004.- №634. - С.134-139.

УДК 904:327(477,85+38)“08/12”

© Мар'яна Чобанюк, © Сергій Пивоваров (Чернівці)

АРХЕОЛОГІЧНІ ДАНІ ПРО ЗВ'ЯЗКИ ДАВНЬОРУСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ МЕЖИРІЧЧЯ ВЕРХНЬОГО ПРУТУ ТА СЕРЕДНЬОГО ДНІСТРА ІЗ ВІЗАНТІЙСЬКОЮ ІМПЕРІЄЮ

Стаття присвячена розгляду питань зв'язків давньоруського населення межиріччя Верхнього Пруту та Середнього Дністра із Візантійською імперією. На основі археологічних матеріалів автори виділяють предмети візантійського походження (амфори, скляні вироби, хрести-релікварії, стеатитові іконки, бронзові монети) та простежують їх поширення в регіоні. Вони також розглядають питання перебування на даних землях вихідців із Візантії.

Ключові слова: Археологічні дослідження, давньоруські пам'ятки, візантійський импорт, літописний Василів, Олешків.

Чобанюк М., Пивоваров С.

Археологические данные о связях древнерусского населения междуречья Верхнего Прута и Среднего Днестра с Византийской империей

Статья посвящена рассмотрению вопросов о связях древнерусского населения междуречья Верхнего Прута и Среднего Днестра с Византийской империей. На основе археологических материалов авторы выделяют предметы византийского происхождения (амфоры, стеклянные изделия, кресты-реликварии, стеатитовые иконки, бронзовые монеты) и прослеживают их распространение в регионе. Они также рассматривают вопросы пребывания на этих землях выходцев из Византии.

Ключевые слова: археологические исследования, древнерусские памятники, византийский импорт, летописный Василев, Олешков.

Chobaniuk M., Pyvovarov S.

Archaeological information about relations of ancient population of country between Upper Prut and Middle Dniester with Byzantine Empire

The article is devoted to the relations of an ancient population of country between Upper Prut and Middle Dniester with Byzantine Empire. On the basis of archaeological materials the authors emphasize on things that have byzantine origin (amphoraes, glass wares, crosses, icons, bronze coins) and trace their distribution in a region. They also considerate staying of native Byzantium people in this region.

Keywords: archaeological researches, Ancient Russ' sights, byzantine import, annalistic Vasyliv, Oleshkiv.

Давньоруське населення межиріччя Верхнього Пруту та Середнього Дністра, яке було складовою частиною Галицького, згодом Галицько-Волинського князівств, підтримувало різнорівневі торгово-економічні, військово-політичні та культурно-релігійні зв'язки з жителями багатьох сусідніх територій і держав, зокрема із Візантійською імперією. Про їх масштаби свідчать численні археологічні матеріали, які суттєво доповнюють фрагментарні дані писемних джерел.